

Vrouwenbesnijdenis

Inleiding

Af en toe haalt het thema vrouwenbesnijdenis de pers. Het gaat om schrijnende gevallen van lichamelijk en psychisch verminkte meisjes en vrouwen. Vrouwenbesnijdenis is een cultureel gebruik dat overal ter wereld en bij verschillende religies voorkomt, ook als deze religies dit gebruik niet wettigen. Deze tekst onderzoekt wat Koran en Sunnah ons leren over vrouwenbesnijdenis. Er zal blijken dat deze primaire bronnen van de islam muslimvrouwen ruim van argumenten voorzien om zich te verzetten tegen druk om zichzelf of hun dochters te laten besnijden.

1. Wat is vrouwenbesnijdenis

Men spreekt in de Engelse literatuur van "*Female Genital Mutilation*" of kortweg FGM, een term die aangeeft dat het hier om een vermindering gaat. De leeftijd waarop de besnijdenis uitgevoerd wordt, varieert naar gelang van de geografische regio en kan plaatsvinden een paar dagen na de geboorte, in de kindertijd, in de puberteit of zelfs bij volwassen vrouwen. Er bestaan verschillende classificaties van soorten vrouwenbesnijdenis. Het UNFPA (*United Nations Fund for Population Activities*) en de WHO (*World Health Organisation*) onderscheiden volgende categorieën:

- Type 1: wegsnijden van de voorhuid (al dan niet met geheel of gedeeltelijk verwijderen) van de clitoris;
- Type 2: wegsnijden van de clitoris met gedeeltelijk of volledig verwijderen van de *labia minora* (kleine schaamlippen);
- Type 3: gedeeltelijk of volledig wegsnijden van de externe genitaliën en het samen naaien/versmallen van de vaginale opening ('infibulatie', ook soms 'faraonische besnijdenis' genoemd).
- Type 4: andere handelingen, zoals het aanprikken, doorprikken of doorsnijden, uittrekken of verbranden van de clitoris, het afschrappen van het weefsel rond de vaginale opening, het insnijden van de vagina, het inbrengen van bijtende stoffen of kruiden in de vagina om bloeding te veroorzaken en de vaginale opening te verstrakken.

De gevolgen voor de gezondheid van de vrouw, op korte en lange termijn, hangen af van het soort besnijdenis. Onmiddellijk na de uitvoering kunnen onder meer infecties, bloedingen en ulceraties (verzweringen) optreden van de behandelde delen. In het ergste geval kan dit de dood voor gevolg hebben. Op lange termijn treden onder meer urinaire incontinentie op, cysten, abcessen, vorming van littekenweefsel, pijnlijke seksuele betrekkingen, problemen bij de bevalling, enz. Ook op psychologisch vlak kan de besnijdenis voor de vrouw zeer traumatiserend zijn en op lange termijn aanleiding geven tot onder meer angstaanvallen en depressies.

2. Waarom wordt vrouwenbesnijdenis uitgevoerd

De WHO en UNFPA vernoemen een aantal redenen die door families aangebracht worden voor het uitvoeren van vrouwenbesnijdenis:

- Psycho-seksuele redenen: men zegt dat men op die manier de maagdelijkheid van de vrouw voor het huwelijk wil verzekeren, en dat men haar vruchtbaarheid en het mannelijk seksueel genot na het huwelijk wil verhogen.
- Socio-culturele redenen: vrouwenbesnijdenis wordt vaak gezien als onderdeel van een soort initiatieritueel van een meisje dat vrouw wordt.
- Hygiënische en esthetische redenen: in sommige culturen worden uitwendige vrouwelijke genitaliën als lelijk en vies beschouwd. Verwijderen ervan wordt aanzien als bevorderend voor hygiëne en esthetische aantrekkelijkheid.
- Socio-economische redenen: in tal van gemeenschappen waarin vrouwen afhankelijk zijn van mannen voor hun levensonderhoud, is vrouwenbesnijdenis een voorwaarde voor een huwelijk.
- Religieuze redenen: vrouwenbesnijdenis wordt doorheen diverse religies toegepast, en komt dus voor bij sommige muslimes, christenen, joden, kopten, Afrikaanse religies enz. Vaak wordt verwezen naar - vermeende - religieuze redenen voor vrouwenbesnijdenis. Verderop in deze tekst worden een aantal vermeende argumenten besproken en weerlegd vanuit de Koran en Sunnah.

Hier kan aan toegevoegd worden dat sommigen van vrouwenbesnijdenis hun beroep gemaakt hebben. Omdat dit gebruik hen brood op de plank brengt, zetten zij extra druk op hun gemeenschap om meisjes te laten besnijden.

3. Oorsprong en verspreiding van het gebruik

De oorsprong van dit gebruik is niet bekend. Feit is dat vrouwenbesnijdenis reeds bestond voor de opkomst van het christendom en de islam. Tekenen van vrouwenbesnijdenis werden aangetroffen op Egyptische mummies. Het gebruik zou onder meer in de Afrikaanse tropen, bij de Inca's in Mexico en bij sommige Australische stammen zijn voorgekomen of nog steeds voorkomen. In de Nijlvallei (Egypte, Soedan, Ethiopië) is het gebruik nog steeds in zwang, net als in delen van Rusland en in sommige Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen.

Het fenomeen doet zich voor bij gemeenschappen van alle religies, bij animisten en bij niet-gelovigen. Wat muslimlanden betreft, blijkt in Egypte en Soedan vrouwenbesnijdenis overwegend bij muslimes voor te komen. In andere muslimlanden echter, zoals de landen van de Perzische Golf, Iran, Noord-Afrika, Turkije, Iran, Pakistan, Syrië, Libanon, enz. worden muslimvrouwen gewoonlijk niet besneden.

Ook in onze streken kwam vrouwenbesnijdenis tot vrij recent voor. Tot in de jaren 1950 en soms nog later werd *clitoridectomie* (verwijderen van de clitoris) in West-Europa en de VS toegepast voor het behandelen van wat men toen beschouwde als 'vrouwenkwalen', zoals hysterie, epilepsie, masturbatie, lesbische homoseksualiteit, melancholie, nymphomanie, enz. In 1977 diende een vrouw in de VS klacht in tegen een arts die haar besneden had om haar te genezen van 'seksuele ongevoeligheid'. De reacties van de medische wereld waren verdeeld. Sommige medici zagen geen reden waarom die operatie uitgevoerd werd, anderen vonden het een '*matter of judgement*'.

Vrouwenbesnijdenis is dus een zaak van alle tijden, en komt vandaag de dag nog steeds voor in verschillende delen van de wereld, om uiteenlopende redenen en ongeacht (of ondanks) het geloof dat men aanhangt.

4. Koran en Sunnah over vrouwenbesnijdenis

4.1. Situering

Vrouwenbesnijdenis bestond (ook in de Arabische regio) reeds lang voor de komst van profeet Mohamed. Er bestaat evenwel geen enkel bewijs waaruit blijkt dat de echtgenotes of dochters van profeet Mohamed besneden waren. Als 'precedent' kan dat tellen. Immers, als vrouwenbesnijdenis een islamitisch ritueel zou zijn, zou profeet Mohamed er op gestaan hebben dat zijn vrouwen en dochters besneden werden, en zou hij er voor gezorgd hebben dat dit geweten was.

Alle rechtsscholen zijn het er unaniem over eens dat zware vormen van vrouwenbesnijdenis (zoals de faraonische besnijdenis) door de islam verboden zijn. Zoals verderop zal blijken, staan in de islam zelfs straffen op het uitvoeren van zulke besnijdenis, en geeft de islam vrouwen die het slachtoffer werden van zulke praktijken recht op schadevergoeding.

Wat de meest minimalistische vorm betreft - met name het verwijderen van een zeer klein stukje voorhuid van de clitoris - zijn de meningen verdeeld. Historisch gezien is het zo dat een aantal (hoewel niet alle) geleerden van de Shafi'i school van mening waren dat deze minimale vrouwenbesnijdenis een verplichting was, terwijl een meerderheid geleerden van andere scholen van mening was dat deze minimale vorm zeker niet verplicht was, maar hooguit toegestaan was (hetzij als aanbevolen gebruik, hetzij als gebruik waarover men geen mening had zodat het gebruik niet islamitisch te noemen was). Deze scholen volgen gewoonlijk wel de religieuze logica dat wanneer kan aangetoond worden dat ook deze minimale ingreep (psychisch of fysisch) nadelig is voor de vrouw, er van toestemming geen sprake meer kan zijn en er een verbod in werking treedt. De argumentatie voor het toestaan van deze minimale ingreep berust overigens op een betwifelbare basis die inmiddels door een toenemend aantal geleerden weerlegd wordt. Steeds meer hedendaagse muslimgeleerden van diverse scholen verwerpen en verbieden daarom ook deze minimale vorm van vrouwenbesnijdenis.

4.2. Koran over vrouwenbesnijdenis

Over de Koran kunnen we kort zijn: niets in de hele Koran handelt rechtstreeks over vrouwenbesnijdenis. In de primaire bron van de islam is geen enkele legitimering voor vrouwenbesnijdenis te vinden.

De eerdergenoemde Shafi'i school (waarvan een groep geleerden de minimale vrouwenbesnijdenis als verplichting beschouwt) verwijst evenwel naar volgend vers:

« Toen openbaarden wij aan jou: "Volgt het geloof van Abraham die het zuivere geloof aanhing, hij behoorde niet bij de veelgodendienaars". » (Koran 16:123)

Volgens islamitische tradities paste profeet Abraham besnijdenis bij zichzelf toe. De Shafi'i school redeneert dat het geloof van profeet Abraham volgen (zoals muslimes door bovenstaand vers opgedragen worden) onder meer inhoudt dat iedereen zich moet laten besnijden, ook vrouwen - hoewel dit ook volgens hen op grond van hierna besproken ahadith beperkt moet blijven tot een zeer minimale ingreep en zware besnijdenisvormen verboden zijn. Zij vergelijken deze vorm met de besnijdenis van de man.

Alle andere scholen werpen hier tegen op dat de Koran geen details bevat van de 'shariah' van profeet Abraham, zodat niet bekend is of vrouwenbesnijdenis daar onderdeel van vormde of niet. Op grond van dit vers kan men bij gebrek aan duidelijke informatie bijgevolg onmogelijk een verplichting tot minimale vrouwenbesnijdenis invoeren. Wat in bovenstaand vers bedoeld wordt met het volgen van de godsdienst van profeet Abraham, wordt overigens duidelijk in het vers zelf gespecificeerd, met name dat men in de Ene God moet geloven en geen partners aan Hem mag toeschrijven. Van vrouwenbesnijdenis is noch in dit vers, noch in andere verzen, sprake.

4.3. Sunnah over vrouwenbesnijdenis

4.3.1. Over ahadith

Zoals gezegd, worden ingrijpende vormen van vrouwenbesnijdenis unaniem verworpen. Sommige scholen laten wel een minimale besnijdenis toe. Voor het toestaan van de minimale besnijdenis, baseert men zich op wat bekend staat als ahadith, uitspraken van profeet Mohamed. Na de dood van profeet Mohamed kon iedereen (zowel mannen als vrouwen) die hem of zijn gezellen iets had horen zeggen, iets had zien doen, of daarnaar had horen verwijzen, dat komen melden. Het ging dus over wisselende graden van 'horen zeggen' - uit eerste, tweede, derde graad, enz. Bij elke uitspraak die profeet Mohamed gedaan zou hebben, werd naast de aanbrengrer ervan ook de keten van overlevering (de zogenaamde *isnaad* - mv. *sanad*) vermeld. Zowel met de betrouwbaarheid van de aanbrengrer als met de betrouwbaarheid en de aard van de meldingsketen, werd rekening gehouden. Op grond van dit soort informatie, werden de ahadith naderhand ingedeeld in een reeks categorieën. Een hadith is dus niet noodzakelijkerwijze betrouwbaar of gezond – de hadith kan zwak zijn, er kan een schakel in de keten ontbreken, de hadith kan maar door één enkele aanbrengrer gemeld zijn, de aanbrengrer kan onbetrouwbaar geacht worden, de keten kan niet teruggaan tot profeet Mohamed zelf, enz.

In de hadith wetenschap wordt onderscheid gemaakt tussen 5 soorten ahadith: *sahih* (authentiek), *hasan* (goed), *dha'eef* (zwak, onbetrouwbaar), *dha'eef Jiddan* (zeer zwak, zeer onbetrouwbaar) en *mawdhoo* (verzonnen). Enkel de eerste twee categorieën kunnen gebruikt worden om wetten te onderbouwen. Volgens een overgrote meerderheid van *muhaditheen* (enkelv. *muhadith*: geleerde in de hadith wetenschap) kan de middelste soort, de zwakke ahadith, enkel mits aan nog bijkomende voorwaarden voldaan is, gebruikt worden om de baten van een of andere handeling of persoon te omschrijven, maar niet voor wetgevend werk. De laatste categorie, die van 'verzonnen' uitspraken, kunnen voor niets anders dienen dan om duidelijk te maken dat ze verzonnen zijn.

Het is bijgevolg niet omdat iets in een hadith collectie voorkomt, dat het noodzakelijkerwijze om een authentieke uitspraak van Profeet Mohamed gaat. Integendeel, een hadith kan in een collectie opgenomen zijn juist om duidelijk te maken dat er twijfel bestaat over de authenticiteit ervan. Zomaar een hadith citeren uit een collectie, slaat dus nergens op. Samen met de uitspraak zelf, moet men de keten en aanbrengrer onder de loep nemen. Daarbij geldt bovendien dat een hadith nooit kan aangewend worden om de leer die in de Koran uiteengezet wordt tegen te spreken.

Uit de hadith collecties worden nu een aantal ahadith bekeken die vaak geciteerd worden in verband met vrouwenbesnijdenis.

4.3.2. Niet authentieke ahadith over...

4.3.2.1. ... minimalistische ingreep

Een eerste vaak aangehaalde (en vermeende) hadith luidt als volgt:

« *Um Atiyyat al-Ansariyyah* zei: 'Een vrouw in Medina placht besnijdenis uit te voeren in Medina. De Profeet zei tegen haar: "snij niet te erg want dat is beter voor een vrouw en verkieslijker voor een echtgenoot." » (gemeld door Ibn Majjah, opgetekend in de collectie van Abu Dawud)

Deze uitspraak wordt soms geciteerd om vrouwenbesnijdenis te legitimeren, met dien verstande dat de hadith tegelijk een verbod op een ingrijpende besnijdenis inhoudt en dus enkel een zeer minimale besnijdenis zou toestaan.

Deze hadith wordt echter als *dha'eef* (zwak, onbetrouwbaar) beschouwd en kan zoals eerder gesteld niet gebruikt worden om handelingen te legitimeren. De reden voor de onbetrouwbaarheid is dat de hadith *mursal* is. Een *mursal* hadith is een hadith waarvan de authenticiteit betwist wordt op grond

van een ontbrekende schakel in de meldingsketen. Het betreft een hadith waarbij een generatie over wordt geslagen in de meldingsketen, zoals het geval is bij een hadith die gemeld wordt door een opvolger die niet aangeeft van welke gezel hij de inhoud geleerd heeft. Het is met andere woorden een hadith die gemeld wordt door iemand van een generatie later dan profeet Mohamed, waarbij de schakel naar de profeet of zijn gezellen ontbreekt. Men zegt daarom dat de hadith '*niet gebonden*' is aan de profeet. Anders gezegd: er is geen zekerheid dat profeet Mohamed deze woorden ooit uitsprak; meer nog: gezien deze zwakte is het weinig waarschijnlijk dat hij dit ooit gezegd heeft.

Bovendien komt eerdergenoemde hadith maar voor in 1 van de 6 grote ahadith verzamelingen, met name in deze van Abu Dawud, die zelf opmerkt dat de hadith zwak is, de meldingsketen niet sterk is, niet teruggaat tot aan profeet Mohamed en dat bovendien niets bekend is over de aanmelder. Wellicht nam Abu Dawud de hadith enkel in zijn collectie op om te kunnen aangeven dat er over de authenticiteit van deze hadith gegronde twijfel bestaat.

Tal van geleerden beschouwen deze hadith dan ook als niet-authentiek. Het is bijgevolg onmogelijk deze vermeende uitspraak aan te wenden om iets zo ingrijpend als vrouwenbesnijdenis te legitimeren.

4.3.3. Authentieke hadith

Daar waar de twee voorgaande ahadith zwak en onbetrouwbaar zijn, is er een derde hadith die wel als authentiek aanvaard wordt en die in verschillende collecties voorkomt – er bestaan verschillende versies van, maar de hadith komt erop neer dat Aisha meldde dat de profeet zei:

“Als de twee besneden organen samenkomen, wordt ghusl of grote ablutie verplicht.”

In sommige collecties stopt de keten bij Aisha, en lijkt het alsof zij die woorden sprak, maar het wordt even goed als een direct citaat van profeet Mohamed aanvaard.

Voorstanders van (weliswaar minimale) vrouwenbesnijdenis zeggen dat "*als twee besneden organen samenkomen*" niet anders kan dan betekenen dat zowel man als vrouw besneden moeten zijn.

Muhammad Lutfi al-Sabbagh stelt dat dit helemaal niet het geval is. Hij vestigt er de aandacht op dat in de oorspronkelijke Arabische versie de dualis, een bijzondere meervoudsvorm, gebruikt wordt. De dualis neemt volgens een reeks grammaticale regels één van beiden geslachten en plaatst dit in de meervoudsvorm. Daarbij wordt gewoonlijk de meest vertrouwde vorm in het meervoud geplaatst. Een voorbeeld van dualis is het Arabisch woord voor 'ouders'. In het Arabisch wordt hiervoor een dualis genomen van vader, zodat het woord in letterlijke Nederlandse vertaling 'de twee vaders' betekent, hoewel ouders duidelijk een vader en een moeder zijn.

In de hoger genoemde authentieke hadith betekent "*de twee besneden organen*" in dualisvorm dan ook niet dat zowel de man als de vrouw besneden zijn. De dualis kan hier gewoon een meervoud zijn van 'het besneden mannelijk orgaan en het vrouwelijk orgaan' waarbij het eerste gebruikt wordt om een dualismeervoud te vormen. Met andere woorden: precies omdat hier een dualis gebruikt wordt, kan deze hadith niet ingeroepen worden om vrouwenbesnijdenis mee te legitimeren. De hadith levert immers geen enkele taalkundige informatie over het al dan niet besnijden van vrouwen.

4.3.4. Besluit bij ahadith inzake vrouwenbesnijdenis

Zoals reeds eerder gesteld, worden de zware vormen van vrouwenbesnijdenis unaniem verboden door de islam. Een aantal geleerden staan wel de minimale besnijdenis toe (hetzij als aanbevelenswaardig gebruik, hetzij als gebruik waarover men geen mening heeft). De logica voor het toestaan van de minimale vrouwenbesnijdenis die bestaat uit het wegnemen van een zeer klein stukje voorhuid van de clitoris (zonder deze evenwel te verplichten), is gebaseerd op een interpretatie van ahadith die door een aantal geleerden en zoals hierboven beschreven, eveneens weerlegd wordt. De eerste twee ahadith zijn zwak, hebben

onderbroken of onbetrouwbare meldingsketens en het is niet eens zeker is of profeet Mohamed deze uitspraken wel heeft gedaan. Zwakke ahadith kunnen volgens een meerderheidsopvatting niet gebruikt worden om wetten en verplichtingen op de bouwen. De derde hadith, die wel als authentiek beschouwd wordt, stelt evenmin vrouwenbesnijdenis in. Door het gebruik van de dualis, zegt deze hadith gewoon niets over het al dan niet besnijden van vrouwen, zodat er zeker geen verplichting van vrouwenbesnijdenis op kan gebaseerd worden, ook niet van een minimale vorm ervan. Kortom: noch in de Koran, noch in de Sunnah zijn duidelijke, sterke, en dus wettelijk aanvaardbare gronden te vinden voor het legitimeren (hetzij toestaan, hetzij verplichten) van een minimale vorm van vrouwenbesnijdenis.

Seksuele satisfactie, een recht van man en vrouw

Anders dan in het christendom, heeft er in de islam nooit een taboe gerust op seksualiteit. Seksualiteit wordt er aanzien als een behoefte zoals een ander, die dan ook net als andere behoeften, gereguleerd wordt. Uit diverse ahadith blijkt dat zowel man als vrouw recht hebben op seksuele satisfactie. Zo is er bijvoorbeeld een door Al-Ghazali geciteerde hadith waarin de profeet zei:

*« "Laat geen van jullie zijn vrouw benaderen als een dier, laat er een boodschapper tussen hen beiden zijn".
Gevraagd wat hij bedoelde met boodschapper, verduidelijkte hij: "De kus en lieve woordjes". »*

In een andere hadith stelt Profeet Mohamed dat één van de grootste tekortkomingen van de man erin bestaat dat hij zijn eigen genot zou nastreven zonder rekening te houden met het genot van zijn vrouw:

« De Profeet zei: "(een van de grootste tekortkomingen van een man is) dat hij zijn vrouw zou benaderen en seksueel contact met haar zou hebben voor het uitwisselen van woorden en liefkozingen; bijgevolg, slaapt hij met haar en vervult hij zijn eigen noden voor zij de hare kan vervullen. »

Of nog:

« De Profeet zei: "wanneer iemand van jullie gemeenschap wil hebben met zijn vrouw, moet hij haar seksueel stimuleren. Dan, wanneer hij voelt dat haar seksueel verlangen gelijk geworden is aan het zijne, mag hij met haar geslachtsgemeenschap hebben." »

Er bestaat onder muslimgeleerden grote eensgezindheid dat het ontbreken van seksuele satisfactie een reden is op grond waarvan een vrouw van haar man kan scheiden. Het is duidelijk dat vrouwenbesnijdenis (hetzij lichamenlijk, hetzij psychisch) een impact kan hebben op de mogelijkheid om genot te beleven aan seksualiteit. Vrouwenbesnijdenis druist daarmee in tegen het recht op seksuele satisfactie dat de vrouw (net als de man) in de islam al van oudsher geniet. Er bestaat in de islam dus niet alleen geen grond om vrouwenbesnijdenis in te stellen, uit de samenhang met andere rechten blijkt daarenboven dat vrouwenbesnijdenis indruist tegen de islam.

6. Besluit

Alle rechtsscholen van de islam zijn het er unaniem over eens dat de zware vormen van vrouwenbesnijdenis door de islam verboden zijn. Aanzetten tot en uitvoeren van deze zware vormen van vrouwenbesnijdenis zijn volgens islamitisch recht een strafbare misdaad. Veruit de meeste hedendaagse muslimgeleerden zijn van mening dat ook de meest minimale vrouwenbesnijdenis (met het verwijderen van een minuscuul deeltje van de voorhuid van de clitoris) evenmin door de islam verplicht wordt (in tal van muslimlanden wordt vrouwenbesnijdenis ook helemaal niet toegepast). Het is bovendien zo dat een toenemend aantal geleerden de minimale vorm van vrouwenbesnijdenis niet langer als toegestaan beschouwt, maar evenzeer verbiedt als de zwaardere vormen ervan. Temeer omdat er in de primaire bronnen van de islam geen duidelijke, wettelijk aanvaardbare basis te vinden is voor het toestaan (laat staan verplichten) ervan, en daarentegen uit gerelateerde rechten en plichten blijkt dat vrouwenbesnijdenis ingaat tegen de islam. Het gebruik gaat meer bepaald in tegen het recht op seksuele satisfactie van de vrouw, en staat haaks op het verbod om mens en dier te verminken.

Wanneer men vrouwenbesnijdenis toeschrijft aan 'de islam', doet men dat dan ook niet alleen ten onrechte, men bewijst er muslimvrouwen ook een zeer slechte dienst mee. Op die manier immers manoeuvreert men muslimvrouwen die zich tegen vrouwenbesnijdenis willen verzetten, in een positie waarin ze niet anders kunnen dan ofwel akkoord te gaan met de vrouwenbesnijdenis, ofwel zich te keren tegen hun religie. Tot dat laatste zijn weinigen bereid. Het gevolg is dat de vrouwenbesnijdenissen in sommige regio's maar blijven doorgaan en dat vrouwen slachtoffer blijven worden van deze verminking, terwijl er in de islam juist tal van argumenten voorhanden zijn tegen dit gebruik. Men doet er dan ook veel beter aan deze vrouwen toegang te geven tot (ook religieuze) informatie en scholing (waar zij volgens de islam overigens recht op hebben, zodat ze zich desgevallend ook op grond van gefundeerde religieuze argumenten kunnen verzetten tegen vrouwenbesnijdenis en eventueel schadeclaims kunnen indienen op grond van de rechten die de islam hen toekent.

Bron: Universiteit van Gent, faculteit Letteren en Wijsbegeerte
<http://www.flwi.ugent.be>

Downloaded at www.ivisep.org